

s. 154). Der er også andre forbehold, tilbagelån o.s.v., som ikke gør reglen håndfast, men det er naturligvis korrekt, når Inger Dübeck i sin sammenfatning konkluderer, at »reglerne om aflevering repræsenterer forvaltnings- og arkivsystemets hovedprincip, mens den særlige vindikationsregel repræsenterer undtagelsen« (s. 121).

Rigsarkivet ønsker, med Inger Dübeck som juridisk talsmand, en ny arkivlov. Det er en god bestræbelse at ville sikre arkivalierne på statens hænder, gøre dem tilgængelige for forskningen m.v. I det hele taget at anskue arkiver, og ikke blot mindesmærker og arkæologiske fund, som befolkningens kulturarv og ejendom. Men det er ikke nok, at juristerne deltager i debatten herom. Historikerne, fra middelalderforskere til samtidshistorikere, må også høres. Og de almindelige mennesker, der vil arbejde historisk med arkivalierne. Desværre er der ikke så meget lyd fra historikerne. Men det er måske, fordi ingen spørger.

Claus Bryld

JØRGEN MØLLER: Historieundervisning i gymnasiet gennem de sidste 100 år. Kbh., Gad, 1983. 261 s.

Gymnasiet og gymnasieundervisningen står ofte for skud i den offentlige debat. Skoleformen erklæres afvekslende for »døende«, »død« og »stendød«, og dens undervisere er for nylig karakteriseret som »en gruppe artige, selvcensurerende voksne«. ¹ Mere nuancerede betragtninger forekommer naturligvis, men pessimismen er overvældende i den offentlige og til at tage og føle på i den interne debat. Forslag til ændringer har karakter af velmente, undertiden inspirerende, men oftest utopiske genoplivningsforsøg.

Går man til den mere jordnære faglige, tværfaglige og (tvær)fagligt pædagogiske debat, er tonen stadig krisepreget, men mindre mistrøstig. Den foreliggende bog er da heller ikke ment som et monument over et centralt fag i en afdød skoleform. Den er resultat af et ønske i Statens Humanistiske Forskningsråd om at få forsket i forholdet mellem den humanistiske, egentligt videnskabelige forskning og forskningsresultaternes brug i samfundet. Man fandt i slutningen af 1970'erne frem til nogle unge forskere med de nødvendige forudsætninger – hvordan, og med

¹ Dola Bonfils i pjecen »Gymnasiet – en film om en skoleform«, udg. af Statens Filmcentral til filmen »Gymnasiet – en skoleform«, 1984, s. 4.

hvilke forudsætninger siges ikke. Jørgen Møllers bog er rapporten fra et af »delprojekterne«.²

I titlen tales beskedent om *historieundervisning* i ubestemt form. Reelt er der tale om den første, dybtgående behandling af forholdet mellem forskerfaget og undervisningsfaget. Med begrundelsen, at lærebøgerne »nu engang er det nærmeste, vi kan komme til den enkelte – forgangne – historietime« (s.19), gøres lærebogsmaterialet til genstand for en nøjere undersøgelse. Forskningsrådets spørgsmål bliver i denne snævrere sammenhæng til: I hvilket omfang finder nye forskningsresultater vej til lærebøgerne i historie? Bogen besvarer spørgsmålet, men dokumenterer først og fremmest, i hvilket omfang lærebøgernes indhold bestemmes af andre hensyn.

Selve rapporten rummer fire hoveddele: En *meget* kort indledning med redegørelse for formål, materiale og undersøgelsesmetoder; dernæst to afsnit, som tilsammen giver en oversigt over, hvad man kunne kalde »fagets kulturhistorie«, dels en beskrivelse af undervisningsfagets funktion, indhold og udvikling i de seneste hundrede år, dels en gennemgang af undervisningsbestemmelserne fra perioden og debatten omkring dem; små 100 sider er viet tyngdepunktet i undersøgelsen, gennemgangen af gymnasiets lærebøger, hvortil følger sig en mere summarisk redegørelse for kildesamlinger til undervisningsbrug. Sidstnævnte afsnit og et 50 sider stort bilag med en oversigt over lærebøgernes udbredelse 1900-1972 er udarbejdet af *cand.mag. Sven Clausen*. Oplysningerne stammer fra skolerens årsberetninger, mens disse endnu indeholdt de enkelte klassers pensaaopgivelser.

Foran i bogen er sat en essay-lignende indledning ved daværende medlem af forskningsrådet, *professor Søren Kjørup*, som rimeligt nok præsenterer projektet og – hvad der måske er mindre rimeligt – opsummerer nogle af Jørgen Møllers hovedkonklusioner. Men herudover får vi – titlen er »Humaniora i forskning og formidling« – en velgørende kort og klar præcisering af den humanistiske forsknings særpræg og særlige opgave. Sammenlignet med naturvidenskaberne og samfundsvidenskaberne er de humanistiske videnskaber mindre anvendelsesorienterede, mere *tolkende og traditionsformidlende* med den opgave at skabe *forståelse* af menneskets placering som kulturelt væsen i tilværelsen »gennem redegørelser for nutidens kultur som den udtrykkes i sproget og dagliglivet, i opfattelser og normer, i kulturelle produkter som litteratur og kunst – altsammen på baggrund af historien« (s. 12 f.).

² Samtidig er udgivet en anden rapport, Simo Køppe, *Psykologiens udvikling og formidling i Danmark i perioden 1850-1980*, Kbh., Gad 1983. 251 s.

Som antydet kommer overvejelserne over relationerne mellem forskningsfag og undervisningsfag til at stå en smule i skyggen af det bredere sigte med bogen, som Jørgen Møller formulerer i *sin* indledning: at belyse det historie-, verdens- og samfundsbillede, som bibringes eleverne gennem undervisningen, især for så vidt angår myndigheders og lærebogsforfatteres andel heri. Forfatteren er naturligvis klar over det problematiske ved at slutte fra bestemmelser m.v. og lærebøger til den daglige undervisning og udnytter sin tredje materialegruppe, debatstoffet, fint og forsigtigt til i et vist omfang at bøde herpå. Det er i det hele taget imponerende, hvilken føling denne historiker uden større (?) undervisningserfaring har med gymnasiefaget.

Jørgen Møller starter sin undersøgelse med en kort oversigt over udviklingen i gymnasiets funktion i samfundet: fra den klassiske dannelses »lærde« forskole til universitetet – med få relationer til det omgivende samfund – til en skoleform med stigende interesse for mere umiddelbart anvendelig undervisning, hvilket viste sig ved indførelsen af nye »realfag« og ved større vægt på et almentdannende aspekt. De nye sider af gymnasiets undervisning skulle tilgodese skolens socialiseringsfunktion, dvs. samfundsbürgeropdragelsen i bred forstand, og måtte selvfølgelig ændre karakter i takt med, at samfundet ændrede sig. Dette illustreres f.eks. ved den indholdsmæssige ændring, begrebet almendannelse undergik: redskabsaspektet trængte frem på bekostning af holdningsaspektet. Man noterer sig, at forfatteren her – som overalt i bogen – holder sig til den ideologiske overbygning. Den fra 1960'erne udbredte betragtning, at investering i uddannelse er ensbetydende med investering i kvalificeret arbejdskraft, der atter er en forudsætning for økonomisk vækst, omtales ikke, ligesom interesseorganisationerne som nye deltagere i debatten om gymnasiet ikke nævnes.

Som gymnasiets funktion således også historiefagets. Jørgen Møller opererer her med tre perioder på basis af hovedtendenser, som dominerer hver sin periode uden dog at være begrænset til denne: klassisk opdragelse, medborgerdannelse og færdighedsoplæring. I *den klassiske opdragelse* danner færdrelandsdyrkelsen tyngdepunktet, men bliver kontroversiel omkring 1. verdenskrig. På det tidspunkt slår modsætninger på Københavns Universitet (Arup-Friis) igennem i gymnasiedebatten, men naturligvis kun i anden række som et forskningsformidlingsproblem. Udenadslæren som dannelsesfundament var et andet hovedpunkt. Forfatteren afslører her som andre steder sin faibles for engageret og engagerende undervisning med holdning og bid.³

³ Dette gælder dog ikke den marxistiske holdning Gads nyeste lærebogssystem, *Fundamental Historie*, rummer.

Fra slutningen af 1890erne til og med 1950erne er *medborgerdannelse* målet. Ikke ganske i overensstemmelse med de objektivistiske principper i periodens bestemmelser undervises ud fra devisen, præcist formuleret af forfatteren: »Ud fra evolutions-opfattelsen fremstår det nuværende samfund som det (hidtil) bedste af alle; eleverne bibringes indsigt i dets forudsætninger og opbygning – oplæres til rollen som (sympatisk indstillede) medborgere (almendannelse)« (s. 39).

1960ernes og 70ernes nøgleord er pluralisme, tolerance og *færdighedsop-læring* med – også efter forfatterens mening – overdreven vægt på kildekritiske analyser – eller forsøg derpå.

At fagets indhold bestemmes af fagets funktion demonstreres dernæst klart med hensyn specielt til periodefordeling, geografisk og emnemæssig fordeling. Hermed har forfatteren lagt strukturen for sine senere lærebogsanalyser. Mod slutningen af kapitlet gør han foreløbig sin skyldighed over for Forskningsrådets spørgsmål: Hvordan ligger det med forbindelsen mellem forskning og undervisning? Her er det mere de kloge betragtninger over vores allesammens dilemma: pædagogik contra fag, der interesserer, end de meget forsigtige konklusioner.

Kapitlet »Formalia« giver en let overskuelig oversigt over de forskellige bestemmelser, der har været gældende for faget siden 1850, og ser dem som »en væsentlig kilde til besvarelsen af spørgsmålet: Hvilket historie- og samfundssyn ønskede/ønsker myndighederne videregivet til eleverne?« (s. 60). Konklusionerne adskiller sig ikke væsentligt fra Ingrid Markussens i en tilsvarende oversigt fra 1979, som ikke figurerer i bogens litteraturliste.⁴ Gennem sin behandling af materialet bekræfter Jørgen Møller, hvad vi nok allesammen har anet i forvejen, at gymnasieundervisningen i historie i høj grad og til enhver tid har været påvirket af de herskende politiske strømninger i Danmark. Hvis der kan være tvivl om, hvor hurtigt og hvor kraftigt videnskabelige resultater er slået igennem i historieundervisningen, synes der at herske mindre tvivl, når det gælder de mere direkte politisk prægede holdninger. Dette skyldes naturligvis, at de to former for påvirkning har meget forskellige betingelser, når det drejer sig om at præge undervisningen. De videnskabelige resultater må nøjes med en indirekte og lidt tilfældig påvirkning gennem lærebøger, kildesamlinger og lærere, sådan som det fremgår af Jørgen Møllers bog. Derimod kan et overordnet historiesyn komme mere direkte til orde igennem de bekendtgørelser, der udskiftes med jævne mellemrum efter

⁴ Ingrid Markussen, Tendenser i historieundervisningens opgave og indhold i det 20. årh. på baggrund af den samfundsmæssige og skolepolitiske udvikling: »Historie i det 12-årige uddannelsesforløb«, udg. af Dansk Historielærerforening og foreningen af gymnasie- og hf-lærere i historie, 1979, s. 3-28.

politisk beslutning. – Dog må man tilføje, at én ting er de officielle bestemmelser, noget andet kan være den faktiske virkelighed ude omkring i klasseværelserne. Jørgen Møller er specielt inde på denne betragtning i forbindelse med 1935-bekendtgørelsen, som han formoder er den mindst realiserede af de bestemmelser, han omtaler. »Den rette jordbund var simpelt hen ikke til stede«, siger han. »Lærereflertallet var imod« (s. 67).

Det måske allerklareste eksempel på, at formalia omkring gymnasiets undervisning er en afspejling af samtiden, ser Jørgen Møller i den nugældende bekendtgørelse fra 1971:⁵ »Væsentligst er (altså) evnen til – her og nu – at løse problemer, mens den historiske viden er reduceret til »indsigt« i samfundsforhold . . . i fortid og nutid. Historien er blevet unyttig (måske endog ubekvem)« (s. 72, jfr. Ingrid Markussens formulering: Gymnasiet nærmer sig en tilstand, hvor »historieundervisningen er samfundskundskab i globalt og historisk perspektiv«).⁶

Som det ses, er forfatteren – måske med rette – ikke ganske tryk ved den tendens, han ser til at gøre historieundervisningen ahistorisk. Men han søger trøst i de nye strømninger inden for folkeskolen og konkluderer – netop med henvisning til folkeskolen – at »der er grund til at formode, at 1971-bekendtgørelsen/vejledningen for faget historie blev *den* mindst »historiske« (s. 73).

Hvad selve analysen af undervisningsmaterialet angår, er valget af metode udogmatisk og velbegrunderet. Kun m.h.t. omfang, fordeling på perioder, geografiske områder og emner anvendes den kvantitative metode; et bilag bringer lærebøgernes procentvise fordeling af indholdet på politik, samfunds- og kulturhistorie. Ellers arbejdes der ud fra en kvalitativ analyse, som – dens svagheder ufortalt – giver mulighed for at gå tæt på lærebøgerne for at nå frem til, hvad forfatteren kalder »interessante resultater« (s. 26). Det er vor opfattelse, at dette i vidt omfang lykkes på den måde, at Jørgen Møller formår at tegne nogle skarpe portrætter af de forskellige lærebogssystemer.⁷ Om man kan lide resultaterne vil nok afhænge af, i hvilket omfang bogens vurderinger

⁵ Den seneste bekendtgørelse er ganske vist fra 1981, men rummer få ændringer og er en ren gentagelse for faget histories vedkommende.

⁶ Anf. arb., s. 21.

⁷ De analyserede lærebogssystemer er for verdenshistorien: S.B. Thrige og V.A. Bloch – Johan Ottosen og Ludvig Schmidt – A. Ræder/ H. Schjøth og Chr. L. Lange – P. Munch – Paul Holt – Preben Arentoft – Karen Margrethe Carstens – Erik Lund – Gads historie for gymnasier og seminarier – Gyldendals Verdenshistorie – Gjellerups Verdenshistorie – Fundamental historie (Gad). – For Nordens historie: Johan Ottosen – Peter Ilsøe – P. Kierkegaard og K. Winding – Maria Nielsen – Hovedlinier i Nordens historie (Gyldendal) – Haue m.fl.: Det ny Danmark 1890-1978 (Munksgaard) – Torben Peter Andersen: Produktion og samfund (Fundamental historie, Gad).

falder sammen med ens egne.⁸ Det bør i øvrigt fremhæves, at *alle* lærebogssystemernes udgaver er gennemgået, hvorved talrige nuancer fremkommer, og visse, især ældre systemers meget lange levetid lettere forstås.

Det vil være på sin plads her at nævne, at lærebogsundersøgelser har vundet stærkt frem siden DASF åbnede ballet for offentligheden med sit debatoplæg om skolebøgernes indhold i 1972.⁹ Uafhængigt af nærværende bog – hvortil manuskriptet forelå færdigt i juni 1980! – har en gruppe studerende ved Københavns Universitet udarbejdet et interessant, omend på snævrere præmisser baseret speciale: »Historiografi og Gymnasiebøger«,¹⁰ og et par fra holdet arbejder i øjeblikket videre med et projekt af samme karakter.¹¹

Som en sammenfattende vurdering af Jørgen Møllers bog kan man sige, at den måske er mere interessant for undervisere i historie i gymnasieskolen end for folk, der ønsker svar på forskningsprojektets hovedspørgsmål. Noget helt præcist svar på, i hvilket omfang nye forskningsresultater finder vej til lærebøgerne i historie, kan vel ifølge sagens natur ikke gives, selv om lærebøgerne i Nordens historie ikke overraskende er klart bedre på højde med forskningen, end de verdenshistoriske. Generelt får forskningsresultaterne dog en beskedent plads i det samlede billede (med en enkelt undtagelse),¹² mens andre hensyn som f.eks. det overordnede historiesyn, herunder opfattelsen af fagets funktion, spiller en væsentlig rolle i udarbejdelsen af lærebøger. Men som Jørgen Møller også skriver, er lærebogens – eller som det hedder i dag:

⁸ Den foreløbige modtagelse af bogen viser stor lyst hos anmelderne til at citere de markante vurderinger, som harmonerer med anmeldernes opfattelser, klartest hos Jørgen Granum-Jensen (*Noter, udg. af foreningen af gymnasie- og hf-lærere i historie, nr. 79, marts 1984*), i nogen grad hos Vagn Skovgaard-Petersen (*Bertingske Tidende 21.3.1984*), mindst hos Henrik Skovgaard Nielsen (*Gymnasieskolen nr. 23, 15.12.1983*).

⁹ Undersøgelser af overvejende ideologikritisk tilsnit findes f.eks. i »Gymnasiet og faget historie«, *Den jyske historiker 5 (1975)*. *Noter* har i sine seneste numre bragt en strøm af indlæg, som tager fagets grundbøger under behandling fra mange forskellige synsvinkler.

¹⁰ Ingelise Andersen, Otto Christiansen, Olav Feldbo, Anders Hundahl, Lise-Lotte Olsen: *Historiografi og Gymnasiebøger*. Med udgangspunkt i den radikale historikertradition opbygges et teoretisk analyseapparat med det formål at beskrive primært den ideologiske udvikling i gymnasiale historiebøger i det 20. århundrede. Københavns Universitet, Historisk Institut (1983). Et sammendrag er offentliggjort i *Noter nr. 79, marts 1984, s. 32-40*.

¹¹ Anders Hundahl og Otto Christiansen. Oplysningerne er velvilligt stillet til rådighed af sidstnævnte. Arbejdet omfatter analyse og traditionsbestemmelse af danmarkshistoriebøger i gymnasiet (bøger og kilder udkommet efter 1972) og forventes afsluttet vinteren 1984/85.

¹² Gads historie for gymnasier og seminarier, som for de fleste afsnits vedkommende karakteriseres som »forskningsorienteret«. Eksemplerne på forskningsmæssig ajourføring er dog ikke imponerende.

grundbogens funktion som centralt omdrejningspunkt i undervisningen reduceret væsentligt i den seneste halve snes år,¹³ og det vil da være et spørgsmål, hvor meget en fokusering på lærebøger vil kunne udsige om forholdet mellem forskningen og undervisningen i gymnasiet i dag. For slet ikke at tale om, at store og dyre lærebøger skal kunne holde i lang tid – i nogle tilfælde fristes man til at sige: alt for længe.

For undervisere i gymnasiet må bogen imidlertid være en lækkerbisken. På en overskuelig måde får man her mulighed for at blive konfronteret med en række markante analyser af indhold og opbygning af de forskellige lærebogssystemer, som er gængse i dag, samtidig med at man får noget nyttigt at tænke over med hensyn til historiefagets udvikling og funktion i gymnasiet. At bogen måske i visse af sine aspekter giver udtryk for synspunkter, der ikke er lige populære alle steder, heller ikke inden for gymnasieskolens egne vægge, skal forfatteren ikke lastes for.

Helge Land Hansen og Klaus Brygger Møller

¹³ Det har længe været almindeligt at basere (dele af) periodelæsningen på flere, oftest to fremstillinger, hvilket naturligvis er bevidst undergravende for lærebogens autoritet. Karakteristisk for udviklingen – og måske en parallel til den nu nogenlunde overståede, overdrevne vægt på kildekritiske »analyser« – er en artikel i *Noter*, nr. 78, dec. 1983, af Torben Winkler: »En teknik ved analyse af fremstillinger«. Endvidere har det længe været tilladt at lade dele af en classes kildeopgivelser erstatte af »synspunktlitteratur«. Den oplødning af materialebegrebet, der her er tale om, kan forventes at slå yderligere igennem i en ny undervisningsvejledning for gymnasiet, som skal skrives til efteråret, således som det er sket i den HF-vejledning, som træder i kraft august 1984 (se *Noter*, nr. 80, juni 1984).